

21. Толочко П. П. Про роман Івана Білика “Меч Арея” / П. Толочко // Від Русі до України : вибрані наук.-популярні, критичні та публіцистичні праці. – К. : Абрис, 1997. – С. 151–158.
22. Топачевський А. Зоряні світи Івана Білика / А. Топачевський // Літературна Україна. – 2012. – 6 грудня.
23. Шевченківські лауреати. 1962–2012 : [енциклопедичний довідник] / [авт.-упор. М. Г. Лабінський]. – 3-тє вид., змін. і доп. – К. : Вид-во “Криниця”, 2012. – 864 с.

Анотація

У статті проаналізовано науково-критичну літературу, присвячену життю та творчості Івана Білика, окреслено місце письменника в українській літературі другої половини ХХ століття та стан вивчення літературного доробку митця.

Ключові слова: рецепція, критика, рецензія, Іван Білик.

Аннотация

В статье проанализировано научно-критическую литературу, посвященную жизни и творчеству Ивана Билыка, определено место писателя в украинской литературе второй половины ХХ века и состояние изучения литературного наследия автора.

Ключевые слова: рецепция, критика, рецензия, Иван Билык.

Summary

The article analyzes the critical and scientific literature devoted to the life and work of Ivan Bilyk, outlines the a place of writer in the Ukrainian literature of the second half of the XXth century and the state of study of the writer's literary heritage.

Keywords: perception, criticism, review, Ivan Bilyk.

УДК 821.111(73):316.323.83

Варикаша М. М.,
кандидат філологічних наук,
Бердянський державний
педагогічний університет

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОПОВІДАННЯХ ЛАХІРІ ДЖУМПИ

У літературознавстві та англomовних художніх творах тривалий час спостерігалось домінування західноєвропейської та американської думки. Розвиток демократичних цінностей в суспільстві півстоліття потому запустив процес деколонізації, завдяки якому вчені зуміли переглянути опозиції центр / колонії, зокрема в літературному процесі. Так у літературознавстві з'являється, так звана, постколоніальна критика, яка обирає сферою застосування своїх методів, зокрема, художню літературу колишніх колоній. Засновниками і метрами постколоніальної критики справедливо вважають Е. Саїда, який поєднав постколоніальну критику з орієнталістськими студіями; Г.Ч. Співак, яка сполучає у своїх дослідженнях постколоніальну й феміністичну критику; та Г. Бгабга, який концентрується на дослідженнях взаємин між домінуючою і підкореною культурами. Власне, роботи Г. Бгабга і можна вважати основним підґрунтям даної статті, оскільки саме він, увівши в науку такі поняття як мімікрія й амбівалентність, допомагає нам глибше зрозуміти творчість сучасної, американської письменниці індійського походження Ніланьяни Судешни Лахірі, яка особливу увагу приділяє у творчості проблемі національної ідентичності в умовах імміграції.

Варто наголосити, що, хоч сама Н. С. Лахірі народилася в Лондоні, у ранньому дитинстві переїхала до Сполучених штатів Америки і, з першого погляду, не відчула на собі всіх труднощів імміграції, її батьки були вихідцями з Індії, тож зіткнення культур – американської та індійської – письменниця пережила на власному досвіді: “Коли я вперше почала писати, я не усвідомлювала, що предметом мого зображення стане індусько-американський досвід. Що спонукало мене до творчості, так це бажання примусити два світи, до яких я належала, поєднатися на сторінках, адже в реальному житті я не була достатньо хороброю чи зрілою, щоб це здійснити”¹ [8]. Ніланьяна Судешна Лахірі, відома світові як Джумпа Лахірі, в одному інтерв’ю зізналася, що навіть її псевдонім є результатом дитячого сорому за своє індійське походження. Вихователям американського дитячого садка було важко вимовляти ім’я майбутньої письменниці і тому вони називали дівчинку пестливим прізвиськом Джумпа: “Я завжди відчувала такий сором за своє ім’я... наче ти завдаєш комусь болю вже самим фактом, що ти є ти”² [5].

Цей травматичний досвід письменниці позначився на її творах: збірниках оповідань “Інтерпретатор хвороб” (“Interpreter of Maladies”, 1999) і “Незвичайна земля” (“Unaccustomed Earth”³, 2008), а також романах “Тезка” (“The Namesake”, 2003) і “Низовина” (“The Lowland”, 2013). Творчість письменниці на сьогодні лишається мало дослідженою. Так, окрім рецензій на книги, знаходимо поодинокі роботи, здебільшого присвячені роману “Тезка”: “Вуманізм і творчість Джумпи Лахірі” Дж. В. Касун [7], “Імміграція: “вагітність тривалістю в життя”? Аналіз творчості Джумпи Лахірі” Р.-А. Бран [6], “Індійсько-американська ідентичність: кар’єра, родина та дім у творі “Незвичайна земля” Джумпи Лахірі” [11], “Поєднання сізифового стану з еміграцією: вивчення екзистенціальної кризи Гоголя в романі “Тезка” Джумпи Лахірі” С. Лакшмі [9], “Письменниця, яка почала з дефіса: Джумпа Лахірі, між двома культурами” Т. Вілтс [13] та інші. У даній статті ми пропонуємо проаналізувати оповідання, які відкривають збірник “Незвичайна земля”, а саме: “На новій землі”, “Земля – Небо”, “Пошук нічлігу”, “Лише добре”. Зберегти свою культуру понад усе чи асимілювати в новому середовищі? – це те питання, на яке прагне відповісти Джумпа Лахірі, розкриваючи долі своїх персонажів – емігрантів та їх нащадків.

Ідентичність (від лат. *identicus* – тотожний, однаковий) – це властивість “психіки у концентрованому вигляді виражати те, як людина демонструє свою приналежність” [3, 28] до національних, гендерних та інших спільнот. Національна ідентичність формується з дитинства і поступово стає усвідомленням людини своєї приналежності до певної нації, культурного простору. Відповідно, ототожнення себе з представником індійської культури у творах Джумпи Лахірі має включати такі складові як вільне володіння бенгальською мовою і дотримання індійських традицій, зокрема використання національного індійського одягу та приготування

¹ “When I first started writing I was not conscious that my subject was the Indian-American experience. What drew me to my craft was the desire to force the two worlds I occupied to mingle on the page as I was not brave enough, or mature enough, to allow in life”.

² “I always felt so embarrassed by my name... You feel like you’re causing someone pain just by being who you are”.

³ У російському перекладі книга вийшла під назвою “На новой земле” (2010).

індійських страв у повсякденні, шанування індійських свят, влаштування шлюбу батьками, розподіл гендерних ролей у родині тощо.

Умовно всіх персонажів оповідань можна поділити на дві великі групи. До першої належить старше покоління індусів, які або залишились в Індії (як-то батьки Пранаба й Еміта), або змушені були іммігрувати, однак прагнуть зберегти індійську культуру в новій країні і прищепити її своїм дітям (мати Руми, батьки Судхи і Рахула). Наратор оповідань співчуває таким персонажам: “Раптом батьки усвідомили, що самі прирекли себе на довічне клеймо “іноземці”, що ніколи не стануть своїми в жодній країні” [2].

Другу групу представляють вчені-емігранти (батько Руми, місіс Багчі), а також молоде покоління (Пранаб, Рума, Еміт, діти Дебори і Пранаба, син Руми – Акаш), які схильні до асиміляції. Перерахованим персонажам притаманна так звана амбівалентна, тобто двоїста, хитка ідентичність⁴. За нашим спостереженням привертає увагу як кількісна, так і якісна перевага персонажів з амбівалентною ідентичністю, адже тих, хто приймає нову культуру і відходить від власних традицій, не лише вдвічі більше, але й вони здебільшого представляють високо освічених фахівців, що дає змогу наратору впливати на рецепцію читача – освіта персонажів налаштовує читача прислуховуватися до думки вчених і позитивно сприймати їх вчинки. Варто наголосити, Джумпа Лахірі сама репрезентує наукову еліту, закінчивши Бостонський університет з кількох спеціальностей: магістратуру – з англійської літератури, літературної творчості та компаративістики, та аспірантуру – з досліджень доби Відродження, – що зближує її з персонажами другої групи.

Окрім кількісної і якісної переваги, другу групу здебільшого репрезентує молоде покоління. Безперечно, пояснити це можна тим, що молодь, і особливо діти, є гнучкішими і швидше адаптуються в новому середовищі, вбираючи американську культуру через англійську мову. Проаналізувавши проблеми, з якими стикається молоде покоління індусів, можна також дійти висновку, що культурні проблеми виникають за рахунок зіткнення системи цінностей, при чому індійська культура представляє патріархальні цінності, тоді як американська культура – демократичні цінності. Очима американців індійські традиції є пережитком минулого, архаїчними і неприйнятними в сучасному суспільстві. Тому не випадково, що саме старше покоління індусів виступає за них, тоді як діти уособлюють майбутнє – демократичні цінності, встановлені у США.

Які ж саме національні табу порушують персонажі з другої групи? Оскільки творчість Джумпи Лахірі є зразком фемінного тексту, з властивою йому концентрацією на приватній сфері життя людини [1], не дивно, що авторку цікавить виховання жінки і її роль у родині.

Перші відхилення від індійських традицій стосуються зовнішності і причиною змін виступає як більш комфортний одяг у порівнянні з національним (місіс Багчі віддає перевагу джинсам і светрам), так і бажання асимілювати, зокрема Рума

⁴ Поняття амбівалентності було запозичене з психіатрії, де воно позначає стан психічної роздвоєності, в якому особа має протилежні емоції певного об'єкта, висловлює взаємовиключні ідеї і часто вагається між двома протилежними рішеннями.

зізнається: “<...> я мало не заплакала від злості на матір, яка влаштувала мені істеріку перед від’їздом і змусила надіти шальвар-каміз. Мені так хотілося злитися з ними (з друзями Дебори – М. В.), але, дивлячись на мене, було цілком очевидно, що я належу не до них, а до іншої половини гостей, які зібралися у вітальні, виряджені в різнокольорові сарі, як зграя екзотичних птахів” [2].

Для опису подібної поведінки Гомі Бгабга використав поняття мімікрії, яке міцно увійшло в постколоніальне літературознавство. Мімікрія (від грецьк. *mimētos* – імітувати, наслідувати) у біології, звідки філософ запозичив термін, означає “подібність одних тваринних чи рослинних організмів до інших; здатність наслідувати навколишнє середовище з метою самозбереження” [4, 438]. У постколоніальній критиці під поняттям мімікрії розуміють умовно-патогенну модель поведінки, під час якої представники колонізованого народу наслідують мову, політику, культуру своїх колонізаторів. Людина копіює представника влади, аби отримати доступ до такої ж влади для себе. Копіювання хазяїна потребує пригнічення власної культурної ідентичності. Часто мімікрія розглядається як ганебне явище і піддається висміюванню збоку інших представників колонізованої групи. Проте Г. Бгабга в есе “Мімікрія й людина” описує мімікрію як таку, що несвідомо несе підривний характер: мімікрія як “перформанс”, який викриває штучність всіх символічних проявів влади. Також підривна дія мімікрія розкривається в тих випадках, коли йдеться про копіювання західних концепцій свободи, справедливості, демократії, рівності, що не розповсюджуються колонізаторами на колонізовані народи [12].

Не зважаючи на те, що в зазначених для аналізу оповіданнях Джумпи Лахірі мова не йде про імперію й колонію, все ж таки поняття мімікрії тут доречне, адже американці індійського походження, відчувають себе другорядними у США і, прагнучи копіювати західноєвропейські традиції та стиль життя, викривають свою позицію підпорядкованого.

Водночас, коли мова йде про жінок-індіанок, мімікрія стає прагненням скинути тягар патріархальності, отримавши ті самі права й свободи, що й чоловіки. Так, у підлітковому віці, Рума стає офіціанткою проти волі батьків, усвідомлюючи, що в Індії дівчина з пристойної родини не може собі цього дозволити. Спочатку мімікрія відбувалася на фоні проблеми батьків і дітей. Між іншим, такий поворот в оповіданні “На новій землі” є автобіографічним, адже письменниця й сама, не зважаючи на бенгальські корені, з дитинства вважала себе американкою і, прагнучи довести це світові, часто йшла наперекір матері, яка прагла виховати доньку в індійських традиціях і тому відвідувала з нею родичів у Калькутті. Це протистояння матері й доньки, загострене мімікрією останньої, відтворилося в стосунках Руми та її матері: “як она могла переїхати в незнайому країну, все життя займатися виключно дітьми, домом і чоловіком? Для Руми приклад матері завжди слугував свого роду “антисценарієм” [2].

Протест проти патріархальності сягає свого апогею, коли мова заходить про шлюб і дошлюбні стосунки. Дебора і Пранаб обіймаються та цілуються на вечірках, а батько Руми і місіс Багчі планують жити в одному номері в готелі, що за індійськими уявленнями – верх розпусти. Врешті, персонажі з першої групи виступають категорично проти змішаних шлюбів, тоді як персонажі з другої групи

з легкістю обходять ці правила: місіс Багчі спеціально переїхала з Індії в США у двадцять шість років, щоб батьки не видали її заміж. Пранаб одружується з американкою Деборою, не зважаючи на те, що місіс Чакраборті, його мати, вже підшукала йому наречену з Калькутти. Еміт одружується на американці Мег, так і не дочекавшись батьківського благословення. Мати Руми ненавиділа спочатку американця Адама, за якого донька збиралася заміж. Судха знаходить свого нареченого Роджера в Англії, а її брат Рахул обирає американку на ім'я Олена.

Спротив викликає в персонажів з першої групи і американська традиція, що дозволяє святкування свадьби на невелику кількість гостей: “Пранаб сказав, що церемонія буде скромною, і мої батьки, природно, припустили, що замість необхідних чотирьохсот гостей Пранаб запросить лише двісті. Яке ж було їх здивування і розчарування, коли вони побачили всього-на-всього тридцять запрошених! Це був нечуваний скандал – до того ж, крім них, Пранаб не запросив нікого зі своїх бенгальських знайомих. Моя мати була в шоці від такого порушення пристойності” [2].

Закономірно, що, відважившись на шлюб з представниками західноєвропейської культури, персонажі з другої групи продовжують асиміляцію, цілковито втрачаючи своє коріння. Так, Рума зізнається, що їсть руками лише тоді, коли проводить час із батьком, і не вчить сина правильно брати їжу, щоб долоні залишалися чистими. Більше того, вони відмовляються від індійських страв на користь буріто, сандвічів, пасты й піци. Еміт, відчуваючи депресію в оповіданні “Пошук нічлігу”, зловживає алкоголем. Проблеми з алкоголем виникають у Рахула, брата Судхи, в оповіданні “Лише добре”. Мати Рахула пояснює це гонитвою за задоволеннями, притаманній США в цілому: “– Це – загальна проблема цієї країни, – заявила мати. – Усі ці ваші безкінечні “свободи”, ніякого самоконтролю, занадто багато спокус. Ніби все ваше життя повинно бути суцільним задоволенням. Коли ми з батьком були молоді, ми дивилися на життя зовсім інакше” [2].

Поступово, персонажі з другої групи забувають рідну, бенгальську мову і лінуються вчити її зі своїми дітьми, зокрема діти Дебори і Пранаба, Бонні і Сара, “були біленькі і абсолютно не схожі на бенгалок, вони говорили лише по-англійськи і вочевидь не мали ніякого уявлення про бенгальські звичаї” [2]. Не знає материнської мови й Акаш, син Руми: “Акаш все одно давно забув бенгальські слова, яким Рума вчила його в дитинстві. Останній рік він навчився говорити повними реченнями, а в Руми не вистачало самодисципліни, щоб систематично займатися з сином бенгальською мовою. Одна справа муркотіти йому коліскові бенгальською, і зовсім інша – пояснювати правила граматики і вимагати, щоб він правильно називав предмети і дії. Та й сама Рума відчувала, що її бенгальська поступово забувається за непотрібністю <...>” [2].

Врешті, спостерігається відхід ще від однієї індійської традиції: батьки і діти перестають жити в одному домі, зокрема Рума не хоче забирати до себе батька після смерті матері, і він, так само, не прагне жити з донькою, залишаючи собі приватний простір.

Не зважаючи на дискусійні моменти, наратор у цілому позитивно ставиться до асиміляції, оскільки, пристосовуючись до нової культури, людина збагачується знанням і розширює кругозір. Водночас, асиміляція допомагає емігрантові позбавитися соціальної ізоляції, адаптуватися в новому середовищі. Підтвердження цієї думки знаходимо в епіграфі до збірки “На новій землі”, це слова Натаніеля Готорна: “Як зменшується картопля, якщо його саджати постійно в один і той самий виснажений ґрунт, так і людина може зменшитися, якщо живе в одному й тому ж місці протягом багатьох поколінь. Мої діти народилися в різних країнах, і до тих пір, поки я зможу впливати на їх долі, нехай самі пустять корені свої на новій землі” [2].

Якщо говорити про творчу манеру Джумпи Лахірі, то варто відмітити, що письменниця тяжіє до критичного реалізму. На це вказує ряд ознак, зокрема зображення сучасного життя (на те, що дії відбуваються в сьогоденні, вказують такі знакові для XXI ст. явища, як посилання на програму освітніх грантів Фулбрайт, “Ліга Плюща” тощо); широке використання побутової англійської мови, переплетеної з бенгальськими кальками на кшталт “баба”, “даду”, “діді”; протагоністи є зразком типової людини – емігранта; соціальна природа конфлікту з дійсністю – зіткнення двох культур; врешті, письменниці притаманні осмислення й оцінка зображених явищ. Цікавими є хронотопічні експерименти американської письменниці, так, зокрема перше оповідання “На новій землі” розпочинається приїздом батька до доньки і завершується його посадкою на літак; тоді як друге оповідання “Земля – Небо” охоплює навпаки близько двадцяти п’яти років, концентруючись на сюжетній лінії, зв’язаній з індусом на ім’я Пранаб та його несподіваним впливом на родину жінки-наратора. Критики часто наголошують на певній обмеженості письменниці в репрезентації досвіду емігрантів, але, як влучно зазначає Дж. Муллан, ця особливість є виправданою, адже “Інтерес Лахірі полягає в точному описі звичок, манер і тиску родини, тож вона повинна (як Остін) бути вірною власним знанням. Перевага в оповіді, як правило, віддається точці зору дитині іммігранта, хоча й не завжди”⁵ [10].

Література

1. Варикаша М. Гендерний дискурс: семіотичні аспекти / М. Варикаша // Слово і Час. – 2008. – № 7. – С. 83–89.
2. Лахири Д. На новой земле [Электронный ресурс] / Д. Лахири. – Режим доступа : <http://www.newsweek.com/my-two-lives-106355>.
3. Ляшенко Н. А., Смелая А. А. Типы национальной идентичности и факторы, влияющие на неё / Н. А. Ляшенко, А. А. Смелая // Проблемы гармонизации многонациональных отношений на постсоветском пространстве : [сб. материалов VIII Международной науч.-практ. конф.] / [отв. за вып. В. М. Фролов]. – Харьков, 2013. – С. 28–34.
4. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Українська радянська енциклопедія, 1974. – 776 с.
5. Anastas B. Books: Inspiring Adaptation [Electronic resource] / B. Anastas // Men’s Vogue. – March 2007. – Mode of access : http://www.mensvogue.com/arts/books/articles/2007/02/jhumpa_lahiri.

⁵ “Lahiri’s interest is in being precise about habits and manners and family pressures, so she must (like Austen) be true to her own knowledge. The point of view of the immigrant’s privileged child is usually that from which the story is narrated, but not always”.

6. Bran R.-A. Immigration: “A Lifelong Pregnancy”? An Analysis of Jhumpa Lahiri’s Fiction : [monograph] / R.-A. Bran. – Dortmund : Technischen Universität Dortmund, 2014. – 338 p.
7. Kasun G. W. Womanism and the fiction of Jhumpa Lahiri : [thesis] / G. W. Kasun. – Vermont : The University of Vermont, 2009. – 54 p.
8. Lahiri J. Interview / J. Lahiri [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.newsweek.com/my-two-lives-106355>.
9. Lakshmi C. M. Coinciding Sisyphian Condition with Expatriation: Exploring the Existential Crisis of Gogol in Jhumpa Lahiri’s The Namesake / C. M. Lakshmi // International Journal of Linguistics and Communication. – 2013. – Vol. 1. – № 1. – P. 25–27.
10. Mullan J. On Jhumpa Lahiri’s Unaccustomed Earth [Electronic resource] / J. Mullan // The Guardian. – September 2013. – Mode of access : <http://www.theguardian.com/books/2013/sep/07/unaccustomed-heart-mullan-book-club>.
11. Oltedal H. Indian American Identity: Career, Family and Home in Jhumpa Lahiri’s Unaccustomed Earth [Electronic resource] / H. Oltedal. – Oslo : The University of Oslo, 2011. – 112 p.
12. Singh A. Mimicry and Hybridity in Plain English [Electronic resource] / A. Singh. – Mode of access : <http://www.lehigh.edu/~amsp/2009/05/mimicry-and-hybridity-in-plain-english.html>.
13. Wiltz T. The Writer Who Began With a Hyphen: Jhumpa Lahiri, Between Two Cultures / T. Wiltz // The Washington Post. – 2003-10-08.

Анотація

У статті розглядаються оповідання, які увійшли в першу частину збірника “На новій землі” Джумпи Лахірі. Аналізуються особливості зображення життя емігрантів індійського походження у Сполучених штатах Америки, а також проблеми національної ідентичності, яка визначається як амбівалентна, тобто двоїста, для більшості персонажів оповідань американської письменниці. Піднімається питання мімікрії в умовах еміграції з урахуванням специфіки жіночого досвіду. Особлива увага приділяється рисам автобіографізму в малій прозі Джумпи Лахірі й особливостям її стилю.

Ключові слова: постколоніалізм, мімікрія, амбівалентність, національна ідентичність, патріархальність.

Аннотация

В статье рассматриваются рассказы, вошедшие в первую часть сборника “На новой земле” Джумпы Лахири. Анализируются особенности изображения жизни эмигрантов индийского происхождения в Соединенных штатах Америки, а также проблемы национальной идентичности, которая определяется как амбивалентная, то есть двойственная, для большинства персонажей рассказов американской писательницы. Поднимается вопрос мимикрии в условиях эмиграции с учетом специфики женского опыта. Особое внимание уделяется чертам автобиографизма в малой прозе Лахири Джумпы и особенностям ее стиля.

Ключевые слова: постколониализм, мимикрия, амбивалентность, национальная идентичность, патриархальность.

Summary

The article deals with the analysis of short stories from the collection “Unaccustomed Earth” by Jhumpa Lahiri. An author of the article studies the peculiarities of depicting the experiences of Indian immigrants in the United State of America in writer’s prose. It is examined the problems of national identity determined as ambivalent for the most part of people from short stories of American writer. The question of mimicry in immigration is raised while taking into account the specificity of women’s experience. Special attention is drawn to the style and features of autobiographism in the creative works of Jhumpa Lahiri.

Keywords: postcolonialism, mimicry, ambivalence, national identity, patriarchal culture.